

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 8 Sayı: 36 Volume: 8 Issue: 36
Şubat 2015 February 2015
www.sosyalarastirmalar.comIssn: 1307-9581

ISPARTA MÜZESİ VOLÜTLÜ KANDİLERİ VOLUTE LAMPS AT THE MUSEUM OF ISPARTA

Murat FIRAT*

Öz

Isparta Müzesi envanterinde yer alan 15 adet volütlü kandil bu çalışmada tanıtılmıştır. Satın alma, müsadere veya müzelerden devşirme yöntemleri ile Isparta Müzesi envanterine katılan bu eserler üzerine gerçekleştirilen katalog çalışmaları sırasında 5 ana renk (Gri, Kahverengi, Kırmızı, Sarı ve Pembe) ve bunlarla ilintili ara renklerden oluşan hamur tonları gözlenmiştir. Astar renkleri ise genellikle kırmızı ve kahverengi tonlarındadır. Ayrıca, bu kandillerin 11.1 - 6.8 cm. aralığında değişen uzunluk, 4.7 - 2.0 cm.ler aralığında değişen yükseklik ve 4.2 - 3.0 cm.ler arasında değişkenlik gösteren kaide çap ölçülerine sahip oldukları belirlenmiştir. Eserler üzerine gerçekleştirilen incelemeler sonucunda elde edilen tipolojik veriler doğrultusunda Isparta Müzesi'nde yer alan volütlü kandillerden 9 tanesi Tip A ve 6 tanesi Tip B olmak üzere 2 ana başlık altında sınıflandırılmıştır. Eserlerin değerlendirilme aşamasında belirlenen tipolojik ayırımı oluşturulmasında, genel profil özellikleri göz önünde bulundurulmuş ve ayrıca birçok bilim insanının da uygun gördüğü biçimde, burun yapıları ve volüt uygulamaları da ana değerlendirme kriterleri olarak belirlenmiştir. Çalışmamızda ele aldığımız Isparta Müzesi volütlü kandil örnekleri en yakın benzerlerden hareketle M. Ö. 1. yüzyılın sonları ve M. S. 2. yüzyıl aralığına tarihlendirilebilir. Bu eserlerin kil yapılarına bakıldığında kandillerin bölgemize yakın atölyelerde üretilmiş olabileceği görüşü ağırlık kazanmaktadır. Çalışmalarımız sonucunda üç ana kil yapısı dikkat çekmektedir. Bu durum da, farklı kil yataklarını kullanan tek bir kent veya yakın kentlerin atölyelerinde üretilmiş olabileceğini akla getirmektedir. Tabii ki bu noktada çevre kentlerin üretim olanakları sorusu öne çıkar. Bölgemiz ve yakın çevre odaklı düşünecek olursak, kazıları düzenli bir şekilde yayınlarla desteklenmekte olan önemli merkezler Kıbrıs, Knidos, Miletos, Laodikeia, Sagalassos ve Kibyra ilk olarak değerlendirmesi gereken antik kentler olarak karşımıza çıkar. Ayrıca son dönemlerde bölgemizde Pisidia Antiokheia, Konane ve Kremna'da gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda da seramik veriler artmaya başlamıştır. Sagalassos örnekleri, benzer kil yapısı ve kırmızımsı sarı ağırlıklı astar uygulaması ile Isparta Müzesi kandillerine oldukça yakındır. Bununla birlikte irdelenen bazı örneklerin kil ve astar uygulamalarının yanı sıra kalıp açısından da birebir örneklerinin Kibyra'da saptanmış olması, üretim yerlerinden en azından birini işaret etmesi açısından son derece önemlidir. Diğer bazı olası üretim merkezleri ise özellikle 11 ve 12 numaralı kandillerden hareketle Knidos ya da Miletos olabilir. Bu eserlerin birbir benzerleri Heres tarafından *Romanesis* atölyesi kandilleri olarak tanıtılmıştır. Tüm bu bulgular doğrultusunda, her ne kadar stratigrafik kazı çalışmaları sonucunda değil ama daha çok satın alma ve bağış yoluyla müzeye kazandırılmış olsalar da, incelediğimiz kandil örneklerin Isparta buluntusu olanlarından hareketle (1, 3 - 4, 6, 14 ve 15) Pisidia Bölgesi kentlerinin Erken İmparatorluk Dönemi boyunca Batı ve İç Güneybatı Anadolu'da üretimin gerçekleştirildiği bilinen kentler (Sagalassos, Kibyra, Knidos, Miletos ve Laodikeia) ile etkileşim içerisinde olduğu düşünülmektedir. Bu bilgiye benzer kalıp, hamur ve astar özellikleri doğrultusunda ulaşılmıştır. Bölgemizde gerçekleştirilecek sistemli kazılar ve bu kazılardan elde edilen bulgular yayımlandıkça ve ayrıca eserler üzerine gerçekleştirilecek arkeometrik analizlerle olası yerel üretim merkezleri ve etkileşim alanları da daha iyi anlaşılmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kandil, Volüt, Roma Dönemi, Isparta Müzesi

Abstarct

In this study, fifteen volute lamps located in the inventory of Isparta Museum were introduced. During the catalog work on these artifacts, which were provided to the Isparta Museum by purchase, confiscation or recruiting methods, 5 primary colors (Gray, Brown, Red,

* Uzman Dr. Murat FIRAT, Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü.

Yellow and Pink) and clay tones associated with them were observed. The slip colors are usually red and brown tones. In addition, these lamps are determined to have varying dimension such as length within the range of 11.1-6.8 cm., height of 4.7-2.0 cm and base diameter of 4.2-3.0 cm. In accordance with the results of typological data carried out on the Isparta Museum volute lamps, 9 of them are classified under the Type A and other 6 are classified under the Type B. Identified in the assessment phase of the artifacts in the creation of typological distinction, the overall profile features is taken into account. Also in a manner deemed appropriate by many scientists, nasal structures and volute applications have been identified as the main evaluation criteria. Isparta Museum volute lamps in our study, after comparing to other similar artifacts, can be dated between 1st century and the end of the 2nd century AD. When the clay structure of these artifacts are analyzed, they can probably be produced in close workshops in our regions. At our work's conclusion, the three main clay structure draws attention. In this case, they may be produced in workshops in one city or nearest cities which use different clay deposits. At this point, the question of the production possibilities of urban environment is put forward. If we consider our region and the close environment, Cyprus, Knidos, Miletus, Laodicea, Sagalassos and Kibyra, whose excavations are regularly supported by publications, emerge as areas that need to be assessed initially. Also the results of our studies in areas like Pisidian Antioch, Konane and Cremna show an increase in data for ceramics. Sagalassos artifacts, with a similar structure and reddish yellow clay, are very close to the lamps of Isparta Museum. However some artifacts of clay and slip as well as the mold are detected in Kibyra samples is extremely important to point out at least one of the production sites. Some other possible production centers are Miletus or Knidos – particularly because of number 11 and 12 lamps. Very similar artifacts were introduced as Romanesque workshops lamps by Heres. In all of these data, although not as a result of stratigraphic excavation, but rather by purchase or even provided to the museum through donations, the lamps specimens in Isparta (1, 3 - 4, 6, 14 and 15) are thought to be interacting in the Pisidia region where production was carried out in the early urban Imperial period in the city of Anatolia, West and Central Southwestern region (Kibyra, Sagalassos, Knidos, Miletus and Laodicea). This information is achieved in accordance with similar pattern, the clay and slip properties. Systematic excavations will be carried out in our region and that the data from the excavations are released and also carried out with archaeometric analysis the possible local production centers and trade areas will be better understood.

Keywords: Lamp, Volute, Roman Period, Isparta Museum.

Isparta Müzesi'nin seramik eser grubu içerisinde yer alan, arkeolojik tabakaların tarihlendirilmesinde ve ticari aktivitelerin takibinde çok önemli bir veri grubu olarak dikkat çeken kandiller arasından, Roma Dönemi'ne ait volütlü kandiller analogik olarak irdelenmesi ve kronolojik olarak ele alınması, envanterde kayıtlı eserlerin tanıtımı ve değerlendirilmesi açısından önem arz etmektedir.¹ M.S. 1. yüzyılın en popüler tiplerinden biri olan volütlü kandiller, omuz kısmında özenli yapılmış birden fazla kabartı halka ve tabanda hafif yükseltilmiş halka kaideye sahiptirler. Diskusu çevreleyen kabartı halkaların hemen bitiminde, buruna doğru kavis çizerek oluşturulmuş volütler yer alır. Tipolojik çalışmalarda, burnun iki yanında yer alan volütlerin gövde ile bağlantısı, burun açısı ve omuza geçiş, alt grupların belirlenmesinde rol oynamaktadır (Fırat - Metin, 2011: 145). Genellikle üçgen burunlu kandillerde diskustan burna doğru uzanan kanalın bulunması erken bir özellik olarak kabul edilmektedir. Bu kanalın daha sonraki örneklerde kaybolduğu görülür. Erken örneklerinin Geç Hellenistik Dönem'e kadar izlendiği bu tip kandiller, özellikle M.S. 1. yüzyılda yaygın biçimde üretilmiş ve Roma yayılımının görüldüğü hemen her yerde kullanılmışlardır (Rickman Fitch - Wynick Goldman, 1994: 84). Volütlü kandillerin tipolojisine yönelik ilk çalışmalar 1899 yılında Roma'daki kandilleri inceleyen Dressel tarafından gerçekleştirilmiştir. Loeschcke ise Vindonissa malzemesiyle birlikte bulguları alt gruplara ayırarak tanıtmıştır². Bu çalışmaların ardından Fremersdorf tarafından Mainz ürünlerinin tanıtıldığı bir çalışmada volütlü kandil örnekleri de

¹ Isparta Müzesi'nin envanterine kayıtlı eserlerin yayınlanmasına ve tanıtılmasına yönelik olarak yürütülmüş çok ciddi bir çalışma son dönemlere kadar gerçekleştirilmemiştir. Bu nedenle hazırlanan, 107K138 numaralı TÜBİTAK Hızlı Destek Projesi kapsamında, Isparta Müzesi'nde yer alan seramik eserlerin tüm katalog işlemleri tamamlanmıştır. Bu proje kapsamında irdelenen eserleri yayımlamama izin veren proje yürütücüsü Doç. Dr. Bilge HÜRMÜZLÜ KORTHOLT'a, katalog faaliyetleri sırasında yer alan öğrencilerim Uygur HECEBİL ve Meltem AYŞAN'a, önerileri ile çalışmaya destek olan Yrd. Doç. Dr. Hüseyin METİN ve Yrd. Doç. Dr. Mehmet KAŞKA'ya çok teşekkür ederim.

² Bu gruba giren kandilleri Tip 1'de alt gruplar halinde inceleyen Loeschcke, omuz formlarını ise "Form Ie'de değerlendirir. Bkz., Loeschcke, 1919: 211 - 227.

aktarılır³. Iványi, Pannonia volütlü kandillerini ayrıntılı biçimde irdeleyerek tarihleme ve form gelişimindeki bazı sorunları çözümlenmiştir (Iványi, 1935: 10 - 11). İlerleyen süreçte başka birçok değerli araştırmacı tarafından eserler gruplanmaya ve çeşitli çalışmalarda tanıtılmaya devam eder. Korinth'te bulunan volütlü kandiller Broneer⁴, Kıbrıs bulguları Vessberg⁵, Atina buluntuları Perlzweig⁶, Delos örnekleri Bruneau (Bruneau, 1965: 28 - 30, 122 - 128, No. 4570 - 4610, Pl. 28 - 30), Filistin'den birkaç örnek Smith (Smith, 1966: 16 - 23, Fig. 6 - 13), Argos bulguları Bovon (Bovon, 1966: 30 - 41, 219 - 222), Kartaca buluntuları Deneauve⁷, Macaristan'da bulunan bazı koleksiyon verileri Szentléleky⁸, Sarmizegetusa Ulpia Traiana örnekleri Alicu ve Nemeş⁹, İsviçre'de yer alan eserleri Leibundgut¹⁰, Mısır Karanis bulguları Shier¹¹, İtalya örnekleri Bailey (Bailey, 1980: 127 - 132, Pl. 1 - 4), İtalya ile diğer merkezlerden ele geçenler Hayes¹², Treviso Kent Müzesi kandilleri Zaccaria Ruggiu¹³, Trento Müzesi örnekleri¹⁴, Ulusal Kütüphane'den çeşitli koleksiyonlarda yer alan kandiller¹⁵, Roma eyaletlerinden ele geçen bazı buluntular Bailey¹⁶, Cosa örnekleri Rickman Fitch - Wynick Goldman (Rickman Fitch - Wynick Goldman 1994: 84 - 104), Pergamon örnekleri Heimerl (Heimerl, 2001: 48 - 53, Lev. 1 - 6), Kerameikos'ta saptananlar Böttger (Böttger, 2002: 84 - 86, No. 1 - 14, Taf. 1), Kyzikos buluntuları Öztürk (Öztürk, 2003: 117 - 138, Lev. 15 - 21), Heidelberg Üniversitesi koleksiyonu örnekleri Thöne¹⁷, Petra bulguları Barrett (Barrett, 2005: 89 - 100), Phokaia'da saptananlar Civelek (Civelek, 2008: 115 - 135), Prahova Müzesi örnekleri Topoleanu¹⁸ ve Kibyra örnekleri Metin¹⁹ Tarsus Müzesi'nden bazı kandiller Lafli (Lafli, 2013: 415 - 423) tarafından incelenerek tipoloji ve kronolojileri oluşturulmuştur. Konuyla ilgili metal örneklerle yönelik oldukça kapsamlı bir çalışma ise yine Bailey tarafından gerçekleştirilmiştir (Bailey, 1996: 24 - 36, Q 3614 - 3659, Pl. 25 - 42).

Eserlerin Tanıtımı

Yüz yılı aşkın bir süredir çalışma konusu edinilen, Paleolitik Dönem'den itibaren

³ F. Fremersdorf tarafından hazırlanan ve Roma kandillerinin değerlendirildiği bu çalışmada eserlerin yapım ve boyama teknikleri de ele alınmıştır. Bkz., Fremersdorf, 1922: 8 - 107.

⁴ Volütlü kandilleri Tip 22'de inceleyen Broneer, bu gruba ait kandillerin M. Ö. geç 1. yüzyılda üretilmeye başlandığını; M. S. 1. yüzyılın ilk yarısında özellikle İmparator Tiberius Dönemi'nde yaygınlaştığını ve 1. yüzyılın sonlarına değin üretildiklerini belirtir. Bkz., Broneer, 1930: 76 - 78.

⁵ Vessberg bu forma giren kandilleri 10 alt grubunda inceler. Vessberg, 1953: 121 - 122, Pl. 2.

⁶ Perlzweig Atina bulguların alt gruplar halinde tanıtmıştır. Bkz., Perlzweig, 1961: Pl. 2 - 3.

⁷ Deneauve çalışmasında en yoğun buluntu grubu olan volütlü kandil örneklerini 8 ana grup ve bunlara bağlı alt gruplar halinde irdelemiştir. Bkz., Deneauve, 1969: 73 - 81, Pl. XXV - LXVII.

⁸ T. Szentléleky Macaristan'da bulunan bazı müze ve özel koleksiyonlarda yer alan volütlü kandilleri 5 ana başlık altında toparlamıştır. Bkz., Szentléleky, 1969: 61 - 83.

⁹ Sarmizegetusa bulguları Tip IA - C şeklinde değerlendirilmiş, 6 örnek tanıtılmıştır. Bkz., Alicu - Nemeş, 1977: 21 - 22, Fig. 1 - 6, Pl. I - II.

¹⁰ A. Leibundgut İsviçre Ulusal Müzesi eserlerini değerlendirdiği bu çalışmasında eserleri Loeschcke'nin gruplandırmasını esas alarak irdelemiş ve tanıtmıştır. Bkz., Leibundgut, 1977: 17 - 34, Taf. 1 - 7.

¹¹ Mısır Karanis örnekleri Shier tarafından değerlendirilmiş olup, eserler 5 alt grup halinde değerlendirilmiştir. Bkz., Shier, 1978: 31 - 35.

¹² Hayes bu gruba giren Kıbrıs örneklerini değerlendirirken Vessberg tip 10a alt grubunu kullanır ve tarih olarak M.S. 1. yüzyılın ilk yarısını önerir. Bkz., Hayes, 1980: 77, Pl. 38, Fig. 307 - 308.

¹³ A. Zaccaria Ruggiu Treviso Kent Müzesi'nde yer alan kandilleri değerlendirmiştir. Bu çalışmada volütlü kandil örneklerine de yer verilmiştir. Bkz., Zaccaria Ruggiu, 1980: 72 - 75, No. 120 - 132.

¹⁴ Bu çalışmada Trento Müzesi'nde bulunan volütlü kandil örnekleri kronolojik olarak tanıtılmıştır. Bkz., Cristina - Genito, 1986: 161 - 186, No. 11 - 47.

¹⁵ Ulusal Kütüphane'de yer alan özel koleksiyonların değerlendirildiği iki farklı çalışmada volütlü kandil örnekleri tipolojik ve kronolojik olarak irdelenmiştir. Bkz., Hellman, 1985: 5 - 19, No. 2 - 14; Hellmann, 1987: 16 - 54, No. 47 - 199, V - XXIII.

¹⁶ İtalya, İngiltere, Tunus, Libya, Mısır, Anadolu ve Rusya bölgeleri antik kent bulgusu olan Roma Dönemi kandilleri tipolojik ayrıma gidilerek toplu olarak değerlendirilmiştir. Bkz., Bailey, 1988.

¹⁷ C. Thöne tarafından hazırlanan ve Heidelberg Üniversitesi Arkeoloji Enstitüsü'nde yer alan kandillerin irdelendiği yayında Loeschcke'nin tipolojisini baz alan bir gruplandırma doğrultusunda eserler sınıflandırılıp tanıtılmıştır. Bkz., Thöne, 2004: 28, 44 - 62, No. 61 - 106, Taf. 8 - 16

¹⁸ F. Topoleanu Müze envanterine kayıtlı 6 adet farklı tipte örneği paralel kandillerden hareketle tanıtmıştır. Bkz., Topoleanu, 2012: 57 - 64, No. 17 - 22.

¹⁹ Araştırmacı doktora tezi kapsamında Kibyra orijinli volütlü kandilleri 6 alt gruba ayırarak irdelemiştir. Bkz., Metin, 2012: 110 - 121.

varlıkları belirlenen ve farklı tipleri ile gruplandırılan kandillerin kökeni, ismi, yapım teknikleri, yapım sırasında kullanılan materyaller, alt gruplar, vb. konular yeterince irdelenmiştir. Bu nedenle çalışmamızda bu hususlara değinilmemiş, Isparta Müzesi envanterinde yer alan volüt burunlu örnekler tipolojik ve kronolojik dizin halinde değerlendirilmiştir²⁰. Bu kapsamda Müze envanterinde yer alan 15 adet volütlü kandil çalışmamızın içeriğini oluşturan örnekler olarak belirlenmiştir. Satın alma, müsadere veya müzelerden devşirme yöntemleri ile Isparta Müzesi envanterine katılan bu eserler üzerine gerçekleştirilen katalog çalışmaları sırasında 5 ana renk (Gri, Kahverengi, Kırmızı, Sarı ve Pembe) ve bunlarla ilintili ara renklerden oluşan hamur tonları gözlenmiştir. Astar renkleri ise genellikle kırmızı ve kahverengi tonlarındadır. Ayrıca, bu kandillerin 11.1 - 6.8 cm. aralığında değişen uzunluk, 4.7 - 2.0 cm.ler aralığında değişen yükseklik ve 4.2 - 3.0 cm.ler arasında değişkenlik gösteren kaide çap ölçülerine sahip oldukları belirlenmiştir.

Eserler üzerine gerçekleştirilen incelemeler sonucunda elde edilen tipolojik veriler doğrultusunda ise Isparta Müzesi'nde yer alan volütlü kandillerden 9 tanesi Tip A ve 6 tanesi Tip B olmak üzere 2 ana başlık altında sınıflandırılmıştır²¹. Eserlerin değerlendirilme aşamasında belirlenen tipolojik ayırımın oluşturulmasında, genel profil özellikleri göz önünde bulundurulmuş ve ayrıca birçok bilim insanının da uygun gördüğü biçimde burun yapıları ve volüt uygulamaları da ana değerlendirme kriterleri olarak belirlenmiştir.

Tip A: Üçgen Burunlu Volütlü Kandiller (Lev. 1 - 2, No. 1 - 9)

Isparta Müzesi envanterine kayıtlı volütlü kandiller arasında profil yapıları dikkate alınarak oluşturulan bu ilk grup, çalışmamızda 8 örnekle temsil edilir. Tip A'nın genel form özellikleri kesik konik gövde yapısı, tek ya da iç içe ikili kabartı halka ile sınırlandırılmış diskus, dairesel omuz, gövde-omuz geçiş noktasından itibaren ileri doğru uzatılmış, üst kısmı kabartı volütü süslü, kısa bir burun, genelde ince bir halka kaide ve diskus ile sınırlı kalan bezeme alanı şeklinde tarif edilebilir. Grubun tamamında burun uç kısmında yanmadan dolayı oluşan is izi görülür. Tip A grubunda, tek bir örnek hariç (No. 6), kulp veya tutamak eklentisi görülmez. Bu kandiller gri, kırmızı, kahverengi, pembe bunlarla ilintili ara tonlarda hamur ve aynı zamanda astar rengine sahiptirler. Ayrıca, 11.1 cm.den 6.8 cm.ye değişen uzunluk, 4.7 cm.den 2.0 cm.ye değişen yükseklik ve 4.2 cm.den 3.0 cm.ye değişen kaide çapı boyutlarına sahiptirler. Tüm bu genel özelliklerin yanı sıra Tip A örnekleri volüt işlenmesinden kaynaklanan küçük bir detay farkı ile Tip A1 - A3 şeklinde üç alt gruba indirgenmiştir. Bu ayırımın gerçekleşmesindeki ana etmen burundaki volütlerin diskusa gelen kısımlarındaki volüt başlarının işleniş biçimidir. Tip A1 örneklerinde (No. 1 - 6) volütler iç içe dönen ikili halka düzeninde ve belirgin bir biçimde işlenmişken Tip A2 örnekleri (No. 7 - 8) volütleri küçük bir içe dönüşle verilmiştir. Tip A3 ise volüt dizaynı yönüyle A1 ile benzer olsa da, burnun uç kısmının daha oval olması ile diğerlerinden ayrılır (No. 9).

Tip A1 grubuna dâhil edilen ilk iki örnek, burun yapısını bir kenara koyarsak, aynı kalıptan çıkmış gibidirler (No. 1 - 2). Çift kabartı halka daire ile sınırlanmış olan bu örneklerde, diskus ortasında ayakta ve kendi soluna doğru hareketli tek bir figür görülmektedir. Figür başı hafif yukarı doğru dönük, vücut ağırlığı sağ ayağı üzerinde ve sol ayağı serbesttir. Hafif öne doğru eğilmiş kollar, kalça hizasında ileri doğru uzatılmış sanki bir nesneyi tutar veya tutmak için uzanmış bir biçimde tasvir edilmiştir. Olasılıkla giysili olan figür aynı zamanda sakallı olarak da işlenmiştir. Figür bu haliyle Mısır'da tespit edilmiş, aynı özelliklere sahip bir kandil üzerinde görülen, önünde yer alan bir *nymph*eye sarılmakta olan *satyr* tipini andırır (Bailey, 1988: 217, 233, Q 1890, Pl. 33, Fig. 13, 136). Elimizdeki örneklerde ise *nymph*e ya işlenmemiş ya da omuz bölümüne çok yakın bir noktaya geldiği ve eser aşırı biçimde yıpranmış olduğu için

²⁰ Isparta Müzesi'nde yer alan kandiller Arkaik Dönem'den Bizans Dönemi'ne kadar uzanan geniş bir zaman dilimine tarihlenmekte ve çok farklı tiplerden oluşmaktadır. Bu eserlerden bir kısmı hâlihazırda yayınlanmıştır. Bkz., Fırat - Metin, 2011: 143 - 154. Ayrıca, Roma Dönemi öncesine tarihlenen çark yapımı kandiller ve Hellenistik Dönem'e ait kalıp yapımı kandiller içerikli iki farklı çalışma ise tarafımızdan tamamlanmış olup, bunlardan bir tanesi *Höyük Dergisi*'nde bir tanesi ise *BAR*'ın yeni sayısında yayımlanma aşamasındadır.

²¹ Çalışmamızda Bailey'in tipolojisi tercih edilmiştir. Bkz., Bailey, 1980: Tip A - B. Civelek'te çalışmasında aynı tipolojiji uygular. Bkz., Civelek, 2008: Tip A - B.

seçilememiştir. Gruba ait üçüncü kandil daha önceki bir çalışmada tarafımızdan yayımlanmıştır (No. 3) (Fırat - Metin, 2011: 145 - 146, 149, No. 3). Bu eserin diskusunda iki gladyatörün (*thraex*²²) mücadele sahnesi işlenmiştir. Her iki gladyatörün sol elinde küçük kalkan (*parmula*) sağ ellerinde ise kısa kılıçlar (*sica*) bulunmaktadır. Tepelikli miğfer (*galea*) takan gladyatörlerin kol ve bacaklarında koruyucu zırhlar yer almaktadır. Sağdaki *thraex*, sol dizini kırmış rakibine hamle yaparken, solda cepheden resmedilen diğer *thraex*, sanki bu hamleyi önceden hissetmiş, atağı savuşturmak için hamlesini yapmak üzere iken betimlenmiştir. 4 numaralı kandil burun yapısı itibarıyla 3 numaralı eserle son derece benzerdir (No. 4). Bununla birlikte diskusu çevreleyen yiv ve kabartı halkaların sayısında değişkenlik gözlenir. Ayrıca bu eserde farklı biçimde soluna doğru zıplar biçimde yaban keçesi figürü işlenmiştir. Figür ön ayakları havada, ayakları üzerinde ve dik bir kısa kuyrukla betimlenir. Figürün hemen gövde altında diskus deliği yer alır. 5 katalog numaralı kandil burun profili açısından 3 ve 4 numaralı eserlere benzemekle birlikte, burun - omuz birleşim noktasında yer alan ikinci bir havalandırma deliği ile ayrılır (No. 5). Ayrıca diskusu sınırlayan yiv ve halkaların sayısı da farklılık gösterir. Bu eserin diskus deliği sahnenin konumuna bağlı olarak hafif solda bırakılmıştır. Bu eserin diskusunda ise koyun sağan çoban figürü yer alır. Çoban kısa ayaklı tabure üzerinde oturmakta ve hemen önünde ön ayakları üzerine yüklenmiş arka ayakları boşta olan bir koyunu sağlamaktadır. Bu esnada bir başka koyun figürü de hemen diskus deliğinin diğer tarafından bu olayı izler biçimde tasvir edilmiştir. Eser aşırı biçimde deforme olduğundan geri planda devam eden bazı kabartı motifler tam olarak algılanamamaktadır. Bu kabartılar olasılıkla çobanın hemen arkasından yükselen bir ağaç motifinin dallarıdır. Bu gruba dâhil olan son kandil ise genel özellikleri açısından gruptan ayrılmaz (No. 6). Bununla birlikte ek havalandırma deliği yoktur ve ayrıca eksik olsa da dikey bir kulpa sahip olduğu izlerden anlaşılır. Bu eserde yiv - kabartı halka detayları dikkate alındığında, farklı bir kalıptan üretildiği anlaşılmaktadır. Eserin diskusundaki sahnede diğer örneklerden ayrılır. Bu kandilin diskusunda bir sedir üzerinde uzanmış olan erkek figürü görülür. Figür sırtını bir yastığa dayamış, bir kolu açık biçimde ve oldukça rahat bir pozisyonda tasvir edilmiştir. Sahnede yer alan bir kadın figürü ise erkeğin kucağına oturur pozisyonadadır ve öne doğru eğilmiştir. Erotik nitelikli bu sahnenin hemen altında küçük bir diskus deliği yer alır.

Çalışmamızda irdelediğimiz kandiller arasında Tip A grubu özellikleri göstermesine karşın, volütleri içe doğru tek bir sıra boğum yapmaları nedeniyle ayrılan bir grup ise Tip A2 olarak sınıflandırılmıştır (No. 7 - 8). Bu grup iki farklı örnekten oluşur. Bu gruba dahil olan ilk eserin diskusunda, 3 numaralı kandille hemen hemen aynı stilistik özellikleri gösteren bir gladyatör dövüşü sahnesi işlenmiştir (No. 7). Bu sahnede, aşırı biçimde yıprandığı için detayları tam olarak anlaşılacak şekilde birlikte, ayakta ve bacakları açık biçimde duran gladyatör *provocator* ya da *hoplomachus* olarak tanımlanabilir²³. Diz çökmüş olan *thraex*²⁴ ise kolları açık olmasına karşın, kalkanını dizine yaslayıp dik tutmakta ve böylece, az da olsa, bir savunma duruşuna sahip olduğunu göstermektedir. Bu kandilde de ek havalandırma deliği burun üzerinde ve omuza yakın bir noktada yer alır. Bu gruba dâhil ikinci örnek ise form özellikleri açısından diğerinden ayrılmaz (No. 8). Bununla birlikte diskusu sınırlayan yiv - kabartı halka sayısı değişkenlik gösterir. Bu kandilin diskus merkezinde de gladyatör figürü işlenmiştir; ancak bu gladyatör tek başına silahlı ve ayaktadır. Gladyatör ya dövüş öncesi takdim seremonisi ya da kazandığı bir dövüş sonrası takdir anında tasvir edilmiştir. Figür ¾'lük

²² Bu dövüşçü türünün Roma'ya ithalinin, ilk kez Trakyalı halklar yoluyla gerçekleştirildiği anlaşılmaktadır. Arenalarda, oldukça fazla rağbet gören ve sevilen bir dövüşçü türüydü. Cumhuriyet Dönemi yazarlarının en önemlilerinden olan Cicero tarafından belirtilmiştir. En büyük özellikleri oldukça iri ve güçlü olmalarıydı. Kullandıkları silahların tamamen Trakyalılar'a özgü olduğu anlaşılan bu tip gladyatörlerin, başlarında siperlikli ve süslü bir miğfer, sağ kollarında koruyucu bandaj, köşeli veya yuvarlak tarzda küçük kalkan (*parmula*) ve ellerinde çoğu zaman kısa hançerler ve eğri kılıç ile dövüşmekteydiler. Muhtemel rakipleri arasında *murmillio* ve *hoplomachus* en başta gelmekteydi. Bkz., Malay - Silay, 1991: 19 - 20; Jacobelli, 2003: 9; Uzunaslan, 2010: 156 - 158.

²³ Samnit kökenli olan miğferli, sağ omuzlarında metal zırlı (*galerus*) veya bandajlı (*manica*), sol dizlerinde metal bir dizlik (*ocrea*) ve sağ dizlerinde pamuk veya ketenden yapılmış bandajlar bulunduran bu gladyatör tipi, dikdörtgen formlu köşeli kalkan (*scutum*) ve kısa kılıça (*gladius*, *spatus*) sahiptir. Geniş bilgi için bkz., Jacobelli, 2003: 17; Uzunaslan, 2010: 162 - 163. *Hoplomachos* için bkz. Jacobelli, 2003: 9; Uzunaslan, 2010: 150 - 153.

²⁴ Bkz. dip not 22.

dönüşle sol bacağı serbest sağ bacağı vücudunun yükünü taşıy vazyette durmaktadır. Silahı ve kalkarı ellerinde ve serbest biçimde tasvir edilmiştir. Bu figürde, silah ve diğer aksamları göz önünde alındığında, Trakyalı gladyatör olarak algılanır²⁵. Bu eserin diskus deliği daha küçük boyutlu olup, sahnenin formuna uygun bir biçimde sol tarafta bırakılmıştır.

Tip A3'e ait tek örnek gövde profili ve hamur özellikleri diğerlerinden çok büyük bir ayırım göstermez. Buna karşın burun yapısı henüz tam ovalleşmemiş ve uç kısmında hafif sivri kalmıştır. Bu haliyle Tip A ve Tip B arasında bir geçiş tipi olarak da değerlendirilebilir (No. 9). Eserde volütler çok net biçimde algılanabilmektedir ve bu kısım burun ortasında geniş bir kanal ile belirginleştirilmiştir. Ayrıca, kanal kısmında geniş bir damla biçimli ek hava deliği de yer almaktadır. Eserin diskusunda kendi sağına doğru 3/4'lük dönüşe sahip, ayakta, giysili ve sakallı bir erkek figürü görülür. İki eli göğüs hizasında birleşik olan figür, olasılıkla bir sopa tutmaktadır. Figür deformasyonda dolayı anlaşılammakla birlikte olasılıkla bir sporcu antrenördür.

Tip B: Yuvarlak Burunlu Volütlü Kandiller (Lev. 3 - 4, No. 10 - 15)

Isparta Müzesi volütlü kandilleri arasında ayrıştırılan ikinci grup Tip B'dir. Çalışmalarımız sonucunda saptanan 5 kandilin yakın form özellikleri ve kil yapıları nedeniyle bu grup altında toplanması sağlanmıştır. Tip B kandilleri kesik konik gövde yapısı, kabartı çift halka ve yiv ile sınırlandırılmış diskus, dairesel omuz, gövde - omuz geçiş noktasından itibaren ileri doğru uzatılmış, kısa üst kısmı düzeltilmiş, ince, Tip A'ya oranla daha kısa ve uç kısmı oval bitimli bir burun, genelde geniş bir halka kaide ve burun-omuz birleşim noktası ile omuz üzerinde yer alan bezeme alanı şeklinde tanımlanabilir. Bu grubun belirleyici olan bir diğer özelliği ise gövdenin her iki tarafına simetrik biçimde yerleştirilmiş olan kulakçıklardır. Bu kulakçıklar üstten bakıldığında bazı örneklerde "S" bazılarında ise dikdörtgen profiline sahiptirler. Tip A örneklerinde de olduğu üzere, grubun tamamında burun uç kısmında yanmadan dolayı oluşan is izi görülür. Bu grup içerisinde kulpsuz örnek yoktur. Kulplar üç veya iki dilimli olarak tasarlanmışlardır. Tip B'ye dâhil olan kandiller kırmızı, kahverengi, pembe ve bunlarla ilintili ara tonlarda hamur ve aynı zamanda astar rengine sahip oldukları görülür. Astarlarda pişirmeden kaynaklı çok koyu tonlar ya da koyu gri renkler göze çarpar. Grubun hamur yapısı mikalı, az gözenekli ve orta serttir. Eserlerin uzunlukları ise 11.8 cm.den 8.4 cm.ye kadar değişen ölçülerdedir.

B grubu kandilleri içerisinde Tip B1 - B4 şeklinde olmak üzere dört alt tip belirlenmiştir. Tip B1 alt grubu tek örnekle çalışmamızda temsil edilir. Hazne yapısı, diskus vb. profil nitelikleri ile diğer gruplarla uyumlu olsa da, burunun diğerlerine oranla kısa - kalın olması ve ayrıca burun yanma deliğinin etrafında geniş bir platformla verilmesi Tip B1'nin belirleyici özellikleri olarak karşımıza çıkar. Ayrıca grubun tek örneğinde, volütlerin daha kısa ve dar aralıklı tutulmuş olması da bir başka belirleyici unsurdur (No. 10). Eserin diskusunda, yaklaşık merkezi bir noktada, ayakta giysili bir amazon figürü görülür. Arkasına bakmakta olan figürün sağ kolu dirsekten bükülmüş, sol kolu ileri uzanmış ve bir *pelta* tutar biçimde betimlenmiştir. Figürün gövde yükü sağ ayak üzerine yüklenmiş; sol ayak, parmakları üzerinde yükselir biçimde tasvir edilmiştir. Amazonun ayaklarının arkasında geniş bir diskus deliği yer alır. Tip B2 olarak sınıflandırdığımız kandiller ise toplam 3 adet örnek ile çalışmamızda yer almıştır (No. 11 - 13). Tip 1'den farklı olarak bu grubun örneklerinde burun biraz daha uzun tutulmuştur. Ayrıca volüt uygulaması daha sadedir. 11 numaralı kandil Tip 2'nin tüm özelliklerine sahiptir (No. 11). Eserin diskus merkezinde deformasyondan dolayı detayları anlaşılammakla birlikte, kendi soluna dönük, profilden ayakta bir horoz figürü yer alır. Figürün hemen önünde gövde altında küçük bir delik bırakılmıştır. Grubun form özellikleri ile standartlara uyan bir diğer örneğinde diskusta av sahnesi işlenmiştir (No. 12). Sahnede ayağa kalkmaya çalışan at ya da katır benzeri bir figür, bir aslan tarafından tutulmaya çalışılmaktadır. Aslan at/katır figürünün gövdesini ön ayakları arasında tutmaktadır. Bu gruba dâhil ettiğimiz son örnek diğerlerinden farklı olarak dik, yuvarlatılmış bir kulpa sahiptir (No. 13). Genel form özellikleri ile grupla uyumlu olan eserin diskusunda bir yatak üzerine sırt üstü uzanmış erkek

²⁵ Bkz. dip not 22.

figür ve onun kucağına oturmak üzere olan bir kadın figürlü, erotik bir sahne işlenmiştir. Kandil dış etkenlerden dolayı aşırı biçimde yıpranmış olduğundan, detaylar tam olarak seçilememektedir.

Gövde yapıları ve bezeme uygulaması (tam oval olmayan gövde ya da diğerlerine oranla daha geniş, bezemeli omuz ve yarım völüt) açısından klasik tiplerden ayrılrsa da burun şekli ile yuvarlak burunlu kandiller gruplamasına dâhil edilen iki alt tip daha bu çalışmada irdelenmiştir. Bunlardan Tip B3 örneği, tek parça halinde korunmuş olmasına karşın, tutamağının bir kısmı kırık ve eksiktir (No. 14). Oval formlu gövde yapısı, alta doğru basık haznelidir. Burun uzun, diğerlerine oranla geniş ve omuzdan ileri doğru uzatılmış olup, yanma deliği ovaldir. Omuz üzerinde diskus açıklığı iç içe iki halka ile belirlenmiştir. Eserin geniş tutulmuş omuzu üzerinde yumurta dizisi işlidir. Diskusta ise *Tharex* ve *Hoplomachus* figürlerinin mücadelesi konu edinilmiştir. Yuvarlak burunu üzerinde yarım volütlü olan form, yüksek bir halka kaide ile sonlanır. Eser dışa doğru taşkın tutamakla tamamlanır. Tip B4'a ait olan tek örnek ise burun üzerinde yuvarlak - yarım volütlü ve diskusu bezemesiz bir kandildir (No. 15). Oval formlu olan kandilin gövdesi basık haznelidir. İçbükey diskus kabartı geniş bir halka ve iki yivle sınırlanmıştır. Diskusun tam merkezinde küçük bir delik yer alır. Geniş omuz bezemesiz ve dışa taşan kulakçıklıdır. Çok kısa bir halka kaideye sahip olan eserin tabanında baskı ayak (planta pedis) görülür.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Isparta Müzesi envanterinde yer alan 15 adet kalıp yapımı kandil bu çalışmada irdelenmiştir. Bu eserler, incelemeler sonucunda üçgen görünümlü buruna sahip kandiller (Tip A1 - A3) ve yuvarlak burunlu kandiller (Tip B1 - B5) olarak gruplara ayrılmıştır. Bu gruplamanın oluşturulmasında temel etken eserlerin genel form özellikleri ve aynı zamanda farklı burun yapılarıdır.

Volütlü kandiller arasında üçgen burunlu örnekler (Tip A1 - A3) en yoğun biçimde ele geçen eserler olarak dikkat çekmektedir. Bugüne kadar hazırlanan gerek bilimsel nitelikli kazı raporları gerekse müze ve diğer koleksiyonlara ait katalog çalışmalarında, üçgen burunlu kandil örnekleri irdelenmiş ve bu eserler M. Ö. 1. yüzyıl ve M. S. 1. yüzyıl aralığına tarihlendirilmiştir (Déonna, 1908: 169 - 170, Fig. 35; Ponsich, 1960: 159 - 161, Pl. II, No. 15 - 20; Smith, 1966: 16 - 20; Heres, 1967: 117, Taf. 35, 4; Heres, 1968: 185 - 211, Taf. 28 - 33; Bailey, 1972a: 101 - 107, Pl. XXXIIIf; Remesal, 1974: 562, No. 1, Pl. I, Fig. 1; Laviosa, 1974: 104, Fig. 8; Massy - Molière, 1978: 144, No. 1; Bonnet - Delplace, 1983: 171 - 172, No. 1, Fig. 3; Amare Tafalla vd., 1983: 95 - 108, Lam. I - IV; Morillo Cerdan, 1992: 271 - 276, Fig. 2 - 3; Pasinli vd., 1995: 347, Fig. 5; Morillo - Martin, 1998: 94 - 96, Fig. 3; Młynarczyk, 1998: 458 - 459, Fig. 6; Germán Rodríguez Martín - Alonso Cereza, 2005: 86 - 88, No. 14 - 16; Berocal Rangel vd., 2009: 280, SP119, SP 122, Abb. 14; Galliègue, 2009: 46 - 47, Fig. 1; Ceci, 2013: 184, No. 40, Fig. 140 - 144, 148). Isparta Müzesi örnekleri de stratigrafik çalışmalar yerine, satın alma veya müsadere yöntemleri ile müzeye kazandırılmış olduklarından analogik değerlendirmeler sonucunda aynı periyoda tarihlendirilmiştir.

Isparta Müzesi envanterine kayıtlı Tip A grubu kandillerini bu genel kronolojik aralığa yerleştirmekle birlikte, 5 numaralı kandil hariç tamamının çok yakın ve hatta birebir örnekleri çalışmalarımız sonucunda tespit edilmiş ve daha spesifik tarihlemeler de gerçekleştirilmiştir. Bu Belirlenen eserlerden ilki 1 ve 2 numaralı kandillerdir (Lev. 1). Bu iki eserin hamur, astar ve burun yapıları açısından küçük bazı farklılıklar olmasına karşın özellikle gövde profili ve diskusta yer alan sahne itibarıyla aynı olan bir benzerleri Bailey tarafından British Museum II ve III'de irdelenmiştir (Bailey, 1980: 140, Q793, Pl. 4, Res. 17; Bailey, 1988: 217, 233, Q 1890, Pl. 33, Fig. 13, 136). Bu eserin, 1 ve 2 numaralı örneklerden farkı diskusu çevreleyen kabartı halka - yiv uygulamasının sayısal olarak değişkenliği ve burun yapısının daha kalın olmasıdır. Bununla birlikte diskusta yer alan sahne neredeyse aynıdır. British Museum örneğinde önde hareketli bir nymphe ¾'lük dönüşle arkasına doğru bakmakta ve sağ kolunu gerisindeki satyre doğru uzatarak sakalına dokunmaktadır. Satyr ise sağ dizi hafif bükük, sol ayağı düz ve yere basar vaziyettedir. Gövdesi hafif öne doğru eğilmiş ve her iki kolu ile önündeki nympheyi kalça

hizasında khitonundan tutmaktadır. Bu sırada başı da hafif yukarı ve geri doğru atılmıştır. Isparta Müzesi kandillerinde satyr tamamen aynı pozisyonda belirgin bir biçimde izlenebilmektedir. Bununla birlikte nymphe figürü aşırı bir biçimde yıprandığı için algılanamamaktadır. Eser, Erken Flaviuslar dönemine tarihlendirilmiştir. Çalışmamızda irdelediğimiz 3 numaralı kandilin de çok yakın benzerleri farklı antik kentlerde saptanmıştır. Atina Agorası'ndan ele geçmiş olan benzer örnekleri M. Ö. geç 1. yüzyıl - M. S. erken 1. yüzyıla (Perlzweig, 1961: 75, Pl. 2, Fig. 38); Korinth kazılarında saptanan yakın benzerleri M. S. 1. yüzyıla (Broneer, 1930: 77 - 78, Pl. 7, Fig. 425); Bonn Müzesi'ndeki örnekleri M. S. 1. yüzyılın ilk yarısına verilir (Hübinger, 1993: 67, Taf. 14, Abb. 113). Hayes (Hayes, 1980: 48, Pl. 21, Fig. 217), merkez İtalya'da tespit edilen benzer örnekleri M. S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlenirken, Heimerl'in grup 2'de incelediği Pergamon kandilleri M. S. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir (Heimerl, 2001: 99, Taf. 1, Abb. 25.). Bu veriler ışığında 3 numaralı kandilin tarihini M. S. 1. yüzyılın ilk yarısı olarak değerlendirebiliriz. Isparta Müzesi envanterine kayıtlı bir diğer eser olan 4 numaralı örneğin de yakın benzerleri farklı çalışmalarda yayımlanmıştır²⁶. Bunlardan gerek sahne dizaynı gerekse form özellikleri açısından en yakını Delos'ta tespit edilmiş ve M. Ö. 1. yüzyılın sonu - M. S. 1. yüzyılın başına tarihlendirilmiştir (Bruneau, 1965: No. 4584, Pl. 29). Her iki eser arasındaki en büyük fark ise Delos örneğinde yer alan geyik figürünün altına gelen diskus deliğinin daha küçük ve daha aşağıda olmasıdır. Bu kandilin Iványi tarafından irdelenen, Ortadoğu Avrupa'nın güneyinden geldiği vurgulanan bir benzeri olan Tip I altında irdelene bir benzeri ise M. S. 1. yüzyıla tarihlenmiştir (Iványi, 1935: 10 - 11, Pl. VIII, No. 2). Her iki eser ilk bakışta aynı kalıptan çıkmış gibi gözükseler de, Iványi'nin irdelediği örnekte geyik figürünün ön ayakları daha yukarda durmakta ve boyunu da biraz daha uzun kalmaktadır. Ayrıca bu eserde omuzdaki ilk halka daha geniş tutulmuştur. 6 numaralı kandilin benzerleri de birçok farklı çalışmada ele geçmiştir. Bunlardan gerek form gerekse sahne dizaynı açısından en yakın olanı BMC II'de Bailey tarafından irdelenmiş ve M. S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlenmiştir (Bailey, 1980: 165, Q881, Pl. 13, Fig. 69). Buluntu yeri bilinmeyen bu eser, kulpsuz olması dışında her anlamda (hamur ve astar özellikleri) Isparta Müzesi kandiliyle son derece uyumludur. Dolayısıyla aynı üretim merkezinin ürünü olmalıdırlar. Bir başka yakın örnek Thöne tarafından tanıtılır ve M. S. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenir (Thöne, 2004: 49, 55, No. 88, Taf. 12,5). Her iki kandil arasındaki en ciddi fark omuz üzeri detaylandırma da kullanılan kabartı halka ve yiv sayısının farklı olmasıdır. İsviçre kandillerini değerlendiren Heres'in çalışmasında da, sadece diskusu korunmuş bir eserde, figüratif yerleşim ve detaylar açısından tamamen aynı özellikler gösteren bir sahne yer alır (Leibundgut, 1977: 163, 222, No. 178, Taf. 38). Vindonissa buluntusu olan bu eser, M. S. 1. yüzyılın ilk yarısına tarihlenir. Çalışmamızda yer verdiğimiz bir diğer eserin (No. 7) gerek form gerekse figüratif sahne tasarımı yönleriyle birebir bir benzeri, British Museum'da yer alan Sir Hans Sloane Koleksiyonu'na aittir ve Augustus - Tiberius dönemine tarihlenmiştir (Bailey 1980, 131, Q762, Pl. 1, Fig. 55). Her iki eser hamur yapısı ve astar rengi açısından son derece yakındır. Bununla birlikte 7 numaralı kandilde diskus deliği burun tarafında ve omuzda çok yakın bir noktada olması ile ayrılır. 8 numaralı eser Tip A grubuna dâhil olan son kandildir. Bu eserin form, hamur, astar ve figüratif dizayn (*thraexin* duruşu, silah ve kalkanı, miğferi, giysileri vb.) açılarından son derece yakın bir benzeri olan British Museum örneği araştırmacılar Walters ve Bailey tarafından ayrı ayrı

²⁶ Sahne uygulaması açısından Isparta örneği ile birebir uyuşmasına karşın form özellikleri (daha geniş omuz yapısı ve kulplu olması) nedeniyle ayrılan bir G. M. Kam Müzesi örneği yaklaşık aynı sürece tarihlendirilmiştir. Bkz., Evelein, 1928: No. 50, Pl. II. Maurétanie Tingitane eserlerini irdeleyen bir çalışma sadece figüratif sahne açısından benzer bir örnek yayımlanmıştır. Ponsich, 1961: No. 43, Pl. V. Royal Ontario Museum'da bulunan ve Hayes tarafından kataloglanan kandiller arasında yer alan Kıbrıs üretimi olan bir örnek, yuvarlak burunlu kandillerden olmasına karşın tüm plastik özellikleri açısından aynı geyik sahnesine sahiptir. Eser M. S. 1. yüzyılın ortaları ve ikinci yarısına tarihlenir. Bkz., Hayes, 1980: 78, No. 317, Pl. 38. Cezayir orijinli bir buluntu omuz üzerindeki diskusu sınırlayan kabartı halka dışında form olarak birebir özellikler gösterir. Diskusta yer alan geyik figürü ise aynı kalıptan çıkmış gibi gözükmektedir. Bkz., Bussière, 2000: 252, No. 80, Pl. 20. M. S. 1. yüzyıla verilen, form özellikleri ve figüratif dizayn açısından çok yakın bir başka örnek Chalon-sur-Saône nekropolis alanında ele geçmiştir. Bk., Augros - Feugère, 2002: 55, No. 23, Pl. 49. Figürlü sahne açısından son derece yakın olmasına karşın kalp biçimli burunlu kandil tipi olması nedeniyle ayrılan Red on White kandili M. S. 2. yüzyıla verilmiştir. Bu örnek, sahnenin daha sonraki süreçlerde de sevilerek kullanıldığını göstermesi açısından önemlidir. Bkz., Perlzweig, 1961: No. 163, Pl. 6.

yayımlanmıştır (Walters, 1914: 102, No. 668; Bailey, 1980: 173, Q918, Pl. 16, Fig. 56). Eser olasılıkla Kıbrıs üretimi olarak nitelendirilmiş ve M. S. 1. yüzyılın ortalarına tarihlendirilmiştir.

Çalışmamızda yer verdiğimiz volütlü kandil örneklerinden ikinci grup olan Tip B1 - 5 örnekleri ise yuvarlak burunlu olmaları ile ayrılmaktadırlar. Bu forma sahip kandiller de, günümüze kadar gerçekleştirilmiş olan bilimsel nitelikli kazı raporları ile müze ve diğer koleksiyonlara ait katalog çalışmalarında incelenmiş ve M. Ö. 1. yüzyıl sonları ve M. S. 3. yüzyılın başları aralığına tarihlendirilmiştir (Mitten, 1959: 252, 257, Pl. I, No. 14; Ponsich, 1960: 161 - 163, Pl. II - III, No. 22 - 29; Smith, 1966: 21; Heres, 1967: 117, Taf. 35, 5; Heres, 1968: 185 - 211, Taf. 28 - 33; Kunze, 1972: 94 - 95, No. 13, Taf. 10; Bailey, 1972b: 101 - 107, Pl. XXXIIc - h; Love, 1974: 86, Fig. 5 - 6, 109 - 110; Massy - Molière, 1978: 144, No. 2 - 3; Bonnet - Delplace, 1983: 171 - 172, No. 2 - 3, Fig. 3; Bailey, 1988: 153, 160, Q1526, Pl. 3; Germán Rodríguez, 1995: 276 - 282, Pl. 58 - 60; Młynarczyk, 1998: 455 - 456, Fig. 4; Germán Rodríguez Martín - Alonso Cereza, 2005: 89 - 91, No. 17 - 21; Başaran - Tavukçu, 2007: 613, 615, Res. 3, 9; Garnier vd., 2009: 437 - 438, Fig. 7; Galliègue, 2009: 46 - 47, Fig. 2; Berocal Rangel vd., 2009: 280 - 281, SP120, SP124 - SP 127, Abb. 14 - 15; Gordon - Cova, 2010: 283 - 286, Fig. 8 - 9).

Isparta Müzesi envanterine kayıtlı Tip B örneği kandiller de çok yakın benzerlerinden hareketle daha spesifik tarihlere verilebilmiştir. Bunlar arasında irdeleyeceğimiz ilk eser 10 numaralı kandildir. Bu kandil olası üretim yeri ve hatta atölyesi tespit edilen örneklerden biridir. Diskusunda çift ağızlı baltalı, *pelta* formu kalkanlı ayakta amazon figürü görülür. İki farklı yayında birebir benzerlerinden söz edilmektedir. Bunlardan ilki Bailey'in hazırladığı BMC III'tür. Bu eserde genel form özellikleri, diskusta yer alan sahne ve hatta kil ve astar nitelikleri açısından bire bir uyan bir örneğe yer verilmiştir. Knidos buluntusu bu eser, M. S. 1. yüzyılın sonları - M. S. 2. yüzyıl başlarına tarihlenmiş ve Romanesis Atölyesi ürünü olduğu vurgulanmıştır (Bailey, 1988: 335, Q2672, Pl. 74, Fig. 43). Heres'in hazırlamış olduğu Romanesis Atölyesi üretimi olan kandillerin değerlendirildiği bir yayında da, gerek form gerekse diskus sahnesi açısından birebir bir örnek tanıtılmıştır (Heres, 1968: 189, No. 30, Taf. 32). Heres bu çalışmada, Romanesis atölyesinin üretim olanaklarını da tartışmış ve bu atölyenin olasılıkla Knidos ve daha büyük olasılıkla Miletos'ta üretim yaptığını belirtmiştir (Heres, 1968: 203 - 204). 11 numaralı eserin gerek form gerekse figüratif tasarım açılarından son derece yakın benzeri, M. S. 1. yüzyıla tarihlendirilmiştir (Waldhauer, 1914: 36, No. 180, Pl. XVII). Çalışmada Pompeii orijinli olduğu belirtilen bu eser ile Isparta örneği arasındaki en ciddi fark burun yapısının biraz daha kısa ve kalın tutulmuş olmasıdır. Iványi'nin çalışmada yer verdiği, Ortadoğu Avrupa'nın güneyi kökenli iki kandil ise üçgen burun yapısı ile ayrılrsa da, diskusta yer alan tekli horoz figürü açısından irdelediğimiz esere benzemektedirler. Bununla birlikte bu örneklerden 7 numaralı olan genel figür gövde duruşu ve kuyruk detaylandırması açısından Isparta Müzesi örneği ile daha uyumlu gözükür (Iványi, 1935: Pl. X, No. 4, 7). Sidi Kherabish buluntusu olan bir başka örnek ise sadece horoz figürünün duruş pozisyonu ve gövde - kanat detayları açısından benzerlik gösterir (Bailey, 1985: 30, No. 162, Pl. VIII). Bununla birlikte form özellikleri açısından üçgen burun yapısı ile tamamen ayrılır. Aynı şekilde figür özellikleri ile uyumlu olmasına karşın burun yapısı ile ayrılan bir Kıbyra üretimi kandil ise M. S. 1. yüzyılın ilk yarısına verilmiştir (Metin, 2012: 303 - 304, K72). Yerel üretim olduğu belirtilen ve aynı sürece tarihlenen, bir başka kandil ise Laodikeia'dan ele geçmiştir (Şimşek vd., 2011: 729, No. 788, Pl. 75.). Bu eser kil yapısı, form özellikleri ve figürün işleniş biçimi açılarından Isparta Müzesi kandili ile son derece uyumludur; ancak burun biraz daha kalın tutulmuştur. Grubun bir diğer kandili olan 12 numaralı eser, özellikle sahne tasarımı açısından, geniş bir coğrafyada beğenilerek talep görmüştür. Bu eserin buluntu yeri belli olmayan ancak Berlin Kent Müzesi'nde korunmakta olan birebir bir benzeri, Heres'in çalışmada ortaya konmuştur. Bu eser imzasız bir Romanesis kandilidir ve M. S. 1. yüzyıl sonlarına tarihlendirilmiştir (Heres, 1968: 197, No. 118, Taf. 29,6). Diskus modeli, kabartı halka ve yivlerin sayısı, figürlerin yerleştiriliş biçimi ve hatta diskus deliğinin konumu her iki kandilin de aynı kalıptan çıktığını göstermektedir. Bununla birlikte Isparta Müzesi örneği, sadece yuvarlak burun yapısı ile bahsi geçen örnekten ayrılır. Yuvarlak burun yapıları kandillerin Romanesis Atölyesi tarafından üretildiği de dikkate alındığında bu ayrımın sadece modayla ilintili olduğunu söylemek yanlış

olmayacaktır. 12 numaralı kandilin bir diğere benzeri British Museum'dadır. Eser Bailey tarafından Gaul - Britain grubu içerisinde irdelenmiştir (Bailey, 1988: 153, 160, Q1526, Pl. 3). Heres'in çalışmasında yer alan benzer kandilden farklı olarak British Museum ve Isparta Müzesi örnekleri yuvarlak burun yapısı olarak da benzedikleri görülür. Bununla birlikte Isparta Müzesi kandilinin burunu biraz daha uzun ve ince tutulmuştur. Sonuç olarak bu yakın benzerler ve diğere bazı kentlerde saptanan örneklerden²⁷ hareketle 12 numaralı kandil M. S. 1. yüzyılın ikinci yarısına verilebilir. Bu gruba dâhil olan son kandilin diskusunda erotik bir sahne işlenmiştir (No. 13). Literatür taramalarında eserin yakın benzerlerine rastlanmıştır²⁸. British Museum'da yer alan iki tam örnek (özellikle Q934) ve bir diskus parçası, gerek form gerekse diskusta yer verilen sahne açısından son derece benzer kandiller olarak dikkati çeker. Buluntu alanları belli olmayan bu üç kandil, M. S. 1. yüzyıl ortaları ve M. S. 2. yüzyıl aralığına tarihlendirilmiştir (Bailey, 1980: 178 - 179, No. Q934, 941, Q1080, Pl. 18, Fig. 71)²⁹. Eserlerin astar renkleri de 13 numaralı kandile çok yakındır. Sahnenin işleniş biçimi ve hazne kısmının formu açısından birebir olmasına karşın, görece daha kalın burun ve belirgin volüt yapısıyla ayrılır. Güney Rusya buluntusu olan eser, M. S. 1. yüzyıl kandilleri arasında değerlendirilmiştir (Waldhauer, 1914: 41, No. 232, Pl. XXIV). Çalışmamızda yer verdiğimiz son iki kandil, olası üretim yerleri tespit edilen eserler olarak dikkat çekmektedirler (No. 14 - 15). Kıbyra'da kandil üretiminin varlığını saptayan ve 14 - 15 numaralı eserlerin de benzerlerini içeren bir doktora çalışması H. Metin tarafından tamamlanmıştır. Bu çalışmada yer verilen 78 - 82 katalog numaralı kandillerle 14 numaralı eser her açıdan (kil yapısı, astar rengi, form ve kalıp) birebir uyumaktadır (Metin, 2012: 117 - 120, 307 - 311, No. K78 - 82). Hatta bu kandiller arasında yer alan 81 numaralı örnekte olduğu üzere, Isparta Müzesi kandilinin de kalıp kayması sonucunda hatalı üretilmiş olduğu gözlenmiştir. Bununla birlikte, is izlerinden hareketle bu eserin kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla 14 numaralı kandilin başka bazı kentlerde benzerleri ele geçmiş olmasına karşın³⁰, M. S. 1. yüzyılın ikinci yarısına tarihlenen Kıbyra üretimi bir eser olduğu düşünülmektedir. 15 numaralı kandilin benzerleri farklı çalışmalarda irdelenmiştir³¹. Bununla birlikte M. S. 1. yüzyılın sonları - M. S. 2. yüzyılın başları aralığına tarihlenen ve Kıbyra üretimi olduğu belirtilen iki örnek kil, form ve astar uygulamaları açısından en yakın kandiller olarak dikkat çeker (Metin, 2012: 314 - 315, No. K90 - 91). Yalnız bu eserlerin diskusunda farklı olarak, çoban ve sürüsü konulu bir tema işlidir.

Sonuç olarak tipolojik ve analogik olarak değerlendirilen Isparta Müzesi volütlü kandil örnekleri en yakın benzerlerden hareketle M. Ö. 1. yüzyılın sonları ve M. S. 2. yüzyıl aralığına

²⁷ Mainz üretimi benzer sahneli, buna karşın kulplu ve üçgen burunlu formlu bir örnek için bkz., Fremersdorf, 1922: 28 - 29, Abb. 30. Korinth buluntusu bir kandil ok ucu burunlu olmasına karşın diskus sahne dizaynı açısından oldukça benzemektedir. Bkz., Broneer, 1930: 172 - 173, No. 426, Fig. 9. Maurétanie Tingitane eserlerini irdeleyen bir çalışma da figüratif sahne açısından benzer bir örnek yayımlanmıştır. Ponsich, 1961: No. 61, Pl. VII. Delos'ta bulunan bir örnek sahne, figürler ve genel form özellikleri açısından yakın olsa da, omuz ve burun yapısı açısından farklılıklar dikkati çeker. Bkz., Bruneau, 1965: No. 4633, Pl. 30. Sahne dizaynı ile son derece benzeşmelerine karşın diğere özellikleri ile ayrılan iki adet koleksiyon örneği için bkz., Rosenthal - Sivan, 1978: 25, 30, No. 70, 99. Ayrıca buluntu yeri belli olmayan, figüratif dizayn, form özellikleri ve astar yapısı ile birebir uyan, olasılık aynı kalıp özellikleri gösteren bir gövde parçası için bkz., Rosenthal - Sivan, 1978: 35, No. 131. Buluntu yeri belli olmayan, British Museum envanterine kayıtlı, gerek form özellikleri gerekse sahne dizaynı açısından son derece yakın bir kandil BMC II'de tanıtılmıştır. Bkz., Bailey, 1980: 161 - 162, No. Q866, Pl. 11, Fig. 75; Pisani Dossi koleksiyonunda sadece diskusu korunmuş olan bir parça üzerinde de aynı sahne yer almaktadır. Bkz., Granchelli vd., 1997: 72, No. 80, Pl. 10.

²⁸ Kandil formu benzer olan bununla birlikte sahnede yer alan figürlerin hareketlerinde gözlenen küçük detay farklılıkları (kadının sağ kolunun, aynı şekilde sağ bacağına dizden bükük ve geriye doğru uzanması vb.) nedeniyle ayrılan bir Delos örneği için bkz., Bruneau, 1965: 126, No. 4561, Pl. 29.

²⁹ Bu sahnenin daha geç dönemlerde de beğenilerek kullanıldığını göstermesi açısından, aynı çalışmada yer verilen bir "U" burunlu kandil incelenebilir. Bkz., Bailey, 1980: 327, No. Q1295, Pl. 68, Fig. 71.

³⁰ Reijkmuseum'den yakın bir örnek için bkz., Brants, 1913: 27, Pl. 4, Fig. 399; British Museum'da bulunan eserler için bkz., Walters, 1914: 119, Pl. 19, Fig. 787; Bailey, 1980: 185 - 189, Q957 - 964, Pl. 21 - 22; Kıbrıs bulgusu için bkz., Vessberg, 1953: 122 - 13, Pl. 2, Fig. 12; Atina buluntusu için bkz., Perlzweig, 1961: 86, Pl. 6, Fig. 158; Form açısından benzer bir Pergamon örneği için bkz., Heimerl, 2001: 114, Taf. 5, Abb. 206.

³¹ Atina Agorası versiyonları için bkz., Perlzweig, 1961: 79, No. 80, 82, 84, Pl. 4; Kıbrıs Salamis bulguları için bkz., Oziol, 1977: 486, 491, Pl. 26; Hellmann, 1987: 45, No. 162 - 163, Pl. XVIII; British Museum'da korunan bir örnek için bkz., Bailey, 1988: 235, Q1916, Fig. 55; Cosa'da bulguları için bkz., Rickman Fitch - Wynick Goldman, 1994: 187 - 188, Fig. 987; Verona Arkeoloji Müzesi'nden iki kandil için bkz., Larese - Sgreva, 1996: 170, No. 262 - 263; Pergamon üretimi bir örnek için bkz., Heimerl, 2001: 115, No. 217, Pl. 6; Kyzikos bulguları için bkz., Öztürk, 2003: 130, Lev. 19d.

tarihlendirilebilir. Bu eserlerin kil yapılarına bakıldığında ise kandillerin bölgemize yakın atölyelerde üretilmiş oldukları görüşü ağırlık kazanmaktadır. Çalışmalarımız sonucunda üç ana kil yapısı dikkat çekmektedir. Bu durumda, farklı kil yataklarının kullanan tek bir kent veya yakın kentlerin atölyelerinde üretilmiş olabileceklerini akla getirmektedir. Tabii ki bu noktada yakın kentlerin üretim olanakları sorusu öne çıkar. Bölgemiz ve yakın çevre odaklı düşünecek olursak, kazıları düzenli bir şekilde yayınlarla desteklenmekte olan önemli merkezler Sagalassos, Kibyra, Laodikeia, Miletos ve Knidos ilk olarak değerlendirmesi gereken antik kentler olarak karşımıza çıkar. Ayrıca son dönemlerde bölgemizde Pisidia Antiokheia, Konane ve Kremna'da gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda da seramik veriler artmaya başlamıştır³². Sagalassos örnekleri, benzer kil yapısı ve kırmızımsı sarı ağırlıklı astar uygulaması ile Isparta Müzesi kandillerine oldukça yakındır (Ottenburgs vd., 1993: 209 - 220; Scheltens, 1993: 191 - 208). Bununla birlikte kil ve astar uygulamalarının yanı sıra yukarıda belirtildiği üzere kalıp açısından da birebir örneklerin saptandığı Kibyra orijinli eserler, üretim yerlerinden en azından birini işaret etmesi açısından son derece önemlidir (Metin, 2012: 245 - 247). Diğer bazı olası üretim merkezleri ise özellikle 11 numaralı kandilden hareketle Knidos ya da Miletos olabilir. *Romanesis* atölyesi kandillerinden olduğunu belirlediğimiz bu tip, daha önce de değinildiği üzere Heres tarafından detaylı bir biçimde irdelenmiş; üretim merkezi ve kronolojisi belirtilmiştir.

Tüm bu veriler doğrultusunda, her ne kadar stratigrafik kazı çalışmaları sonucunda değil ama daha çok Isparta'dan satın alma veya bağış yoluyla müzeye kazandırılmış olsalar da, incelediğimiz kandil örnekleri (özellikle 1, 3 - 4, 6, 14 ve 15) Pisidia Bölgesi kentlerinin Erken İmparatorluk Dönemi boyunca kendi içerisinde ve aynı zamanda Batı ve İç Güneybatı Anadolu'da üretimin gerçekleştirildiği bilinen kentler (Kibyra, Sagalassos, Knidos, Miletos, ve Laodikeia) ile etkileşim içerisinde olduğunu düşündürmektedir. Bu bilgiye yukarıda belirtildiği üzere benzer kalıp, hamur ve astar özellikleri doğrultusunda ulaşılmıştır. Bölgemizde gerçekleştirilecek sistemli kazılar ve bu kazılardan elde edilen bulgular yayımlandıkça olası yerel üretim merkezleri, detaylı kronolojiler ve etkileşim alanları meseleleri daha iyi anlaşılacak olacaktır.

Katalog

Katalog Numarası: 1 (Levha 1, No. 1)

Env. Numarası : 1.3.05
Buluntu Yeri : Isparta (Satın Alma)
Hamur Rengi : 5YR 7/8 (Kırmızımsı Sarı)
Astar Rengi : 2.5YR 5/8 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : Çok az mika ve kireçli, rafine, gözeneksiz ve sert.
Ölçüleri
U: 7.1 cm. Y: 2.2 cm. Ç: 3.0 cm.

Katalog Numarası: 2 (Levha 1, No. 2)

Env. Numarası : 2.25.02
Buluntu Yeri : Belirsiz (Kütahya Müzesi'nden Devir)
Hamur Rengi : 7.5YR 5/11 (Gri)
Astar Rengi : 7.5YR 5/3 (Kahverengi)
Hamur Yapısı : Bol miktarda mikali, rafine, gözeneksiz ve sert.
Ölçüleri
U: 6.8 cm. Y: 2.0 cm. Ç: 3.0 cm.

Katalog Numarası: 3 (Levha 1, No. 3)

Env. Numarası : 1.38.83
Buluntu Yeri : Isparta (Satın Alma)
Hamur Rengi : 7.5YR 8/4 (Pembe)
Astar Rengi : 2.5YR 5/8 (Kırmızı)

³² Bölge seramik ve paralelinde gelişen kandil üretim merkezleri ile ilintili çeşitli bulgular için bkz., Deegest vd., 1993: 125 - 140; Japp, 2005: 237 - 241; Uygun - Dökü, 2008; Metin, 2013.

Hamur Yapısı : Çok az miktarda mikalı, rafine ve orta sert.
Ölçüleri
U: 10.4 cm. Y: 4.7 cm. Ç: 4.2 cm.

Katalog Numarası: 4 (Levha 1, No. 4)
Env. Numarası : 1.2.05
Buluntu Yeri : Isparta (Satın Alma)
Hamur Rengi : 7.5YR 6/6 (Kırmızımsı Sarı)
Astar Rengi : 2.5YR 5/8 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : No. 3 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 9.0 cm. Y: 2.6 cm. Ç: 3.0 cm.

Katalog Numarası: 5 (Levha 1, No. 5)
Env. Numarası : 8.66.79
Buluntu Yeri : Belirsiz (Afyon Müzesi'nden Devir)
Hamur Rengi : 10YR 8/4 (Çok Açık Kahverengi)
Astar Rengi : 7.5YR 4/6 (Koyu Kahverengi)
Hamur Yapısı : No. 3 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 8.3 cm. Y: 3.0 cm. Ç: 3.8 cm.

Katalog Numarası: 6 (Levha 1, No. 6)
Env. Numarası : 6.27.08
Buluntu Yeri : Isparta (Satın Alma)
Hamur Rengi : 5YR 5/4 (Kırmızımsı Kahverengi)
Astar Rengi : 2.5YR 4/8 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : No. 2 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 11.1 cm. Y: 2.7 cm. Ç: 4.2 cm.

Katalog Numarası: 7 (Levha 2, No. 7)
Env. Numarası : 2.28.02
Buluntu Yeri : Belirsiz (Kütahya Müzesi'nden Devir)
Hamur Rengi : 2.5YR 5/8 (Kırmızı)
Astar Rengi : 2.5YR 4/8 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : No. 3 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 9.9 cm. Y: 3.0 cm. Ç: 4.2 cm.

Katalog Numarası: 8 (Levha 2, No. 8)
Env. Numarası : 2.27.02
Buluntu Yeri : Belirsiz (Kütahya Müzesi'nden Devir)
Hamur Rengi : 10YR 6/4 (Açık Sarımsı Kahverengi)
Astar Rengi : 10YR 4/3 (Kahverengi)
Hamur Yapısı : No. 1 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 10.1 cm. Y: 3.1 cm. Ç: 3.7 cm.

Katalog Numarası: 9 (Levha 2, No. 9)
Env. Numarası : 5.12.07
Buluntu Yeri : Belirsiz (Kütahya Müzesi'nden Devir)
Hamur Rengi : 10YR 8/3 (Çok Açık Kahverengi)
Astar Rengi : 2.5YR 5/6 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : No. 1 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 7.6 cm. Y: 2.4 cm. Ç: 2.8 cm.

Katalog Numarası: 10 (Levha 3, No. 10)
Env. Numarası : 8.64.79

Buluntu Yeri : Belirsiz (Afyon Müzesi'nden Devir)
Hamur Rengi : 7.5YR 5/2 (Kahverengi)
Astar Rengi : 7.5YR 5/6 (Koyu Kahverengi)
Hamur Yapısı : No. 1 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 10.2 cm. Y: 3.0 cm. Ç: 3.3 cm.

Katalog Numarası: 11 (Levha 3, No. 11)

Env. Numarası : 2.26.02
Buluntu Yeri : Belirsiz (Kütahya Müzesi'nden Devir)
Hamur Rengi : 7.5YR 7/8 (Kırmızimsı Sarı)
Astar Rengi : 7.5YR 6/4 (Açık Kırmızı)
Hamur Yapısı : No. 1 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 8.9 cm. Y: 2.4 cm. Ç: 3.2 cm.

Katalog Numarası: 12 (Levha 3, No. 12)

Env. Numarası : 8.63.79
Buluntu Yeri : Belirsiz (Afyon Müzesi'nden Devir)
Hamur Rengi : 5YR 7/1 (Açık Gri)
Astar Rengi : 5YR 3/3 (Koyu Kırmızimsı Kahverengi)
Hamur Yapısı : No. 1 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 10.0 cm. Y: 2.6 cm. Ç: 4.0 cm.

Katalog Numarası: 13 (Levha 3, No. 13)

Env. Numarası : 13.141.75
Buluntu Yeri : Belirsiz (İstanbul Arkeoloji Müzesi'nden Bağış)
Hamur Rengi : 7.5YR 8/4 (Pembe)
Astar Rengi : 7.5YR 6/4 (Açık Kahverengi)
Hamur Yapısı : No. 1 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 10.5 cm. Y: 2.2 cm. Ç: 3.6 cm.

Katalog Numarası: 14 (Levha 4, No. 14)

Env. Numarası : 8.70.79
Buluntu Yeri : Isparta (Satın Alma)
Hamur Rengi : 5YR 7/6 (Kırmızimsı Sarı)
Astar Rengi : 5YR 6/6 (Kırmızimsı Sarı)
Hamur Yapısı : No. 2 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 8.9 cm. Y: 2.7 cm. Ç: 3.6 cm.

Katalog Numarası: 15 (Levha 4, No. 15)

Env. Numarası : 4.910
Buluntu Yeri : Isparta (Satın Alma)
Hamur Rengi : 7.5YR 7/3 (Pembe)
Astar Rengi : 2.5YR 5/8 (Kırmızı)
Hamur Yapısı : No. 1 ile aynı özelliklere sahiptir.
Ölçüleri
U: 10.2 cm. Y: 2.9 cm. Ç: 3.0 cm.

KAYNAKÇA

- ALICU, D., NEMES, E. (1977), *Roman Lamps from Ulpia Traiana Sarmizegetusa*, Oxford: BAR.
AMARÉ TAFALLA, M. T., BONA, I. J., BORQUE, J. J. (1983). "Avance al estudio de un posible alfar romano en Tarazona: I. Las Lucernas", *Tvriaso IV*, s. 93 - 110.
AUGROS, M., FEUGÈRE, M. (2002). *La nécropole gallo-romaine de la Citadelle à Châlon-sur-Saône, 1: Catalogue*, Montagnac: Archéol. et Histoire Romaine.
BAILEY, D. M. (1972a). *Greek and Roman Pottery Lamps*, London: British Museum Publications Ltd.
BAILEY, D. M. (1972b). "Some Recent Lamps Acquisitions in the Department of Greek and Roman Antiquities", *BMQ*,

S. 36.3-4, s. 88 - 91.

- BAILEY, D. M. (1980). *A Catalogue of the Lamps in the British Museum II. Roman Lamps Made in Italy*, Londra: British Museum Publications Ltd.
- BAILEY, D. M. (1988). *A Catalogue of the Lamps in the British Museum III. Roman Provincial Lamps*, London: British Museum Publications Ltd.
- BAILEY, D. M. (1996). *A Catalogue of the Lamps in the British Museum IV. Lamps of Metal and Stone, and Lampstands*, London: British Museum Publications Ltd.
- BARRETT, D. G. (2005). *The Ceramic Oil Lamps as an Indicator of Cultural Change within Nabataean Society in Petra and Its Environs*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Rhode Island: Brown Üniversitesi Antropoloji Bölümü.
- BAŞARAN, C., TAVUKÇU, A. (2007). "Parion Kazısı 2005", *KST*, S. 28.1, s. 609 - 628.
- BEROCAL RANGEL, L., BLECH, M., MORILLO CERDÁN, A., RODRÍGUEZ, M., SALGUERO MARÍN, A., (2009). "Das frühkaiserzeitliche Votivdepot von San Pedro (Valencia del Ventoso, Prov. Badajoz). Augusta Emerita in der Baeturia und der Kult Ataecina-Bandue", *MM.*, S. 50, s. 197 - 295, Pl. 15 - 28.
- BONNET, J. - DELPLACE, C. (1983). "Etude d'une production de lampes en Gaule", *Gallia*, S. 41, s. 167 - 189.
- BOVON, A. (1966). *Lampes D'Argos*, Paris: Librairie Philosophique J. Vrin.
- BÖTTGER, B. (2002). *Die Kaiserzeitlichen Lampen vom Kerameikos*, München: Hirmer.
- BRANTS, J. (1913). *Antieke Terra Cotta Lampen Uit Het Rijksmuseum Van Oudheden te Leiden*, Leiden.
- BRONEER, O. (1930). *Corinth Vol. IV, Part 2: Terracotta Lamps*, Cambridge: Harvard University Press.
- BRUNEAU, P., (1965). *Les Lampes, Exploration Archéologique de Dèlos, XXVI*, Paris: Ecole française d'Athènes.
- BUSSIÈRE, J. (2000). *Lampes antiques d'Algérie*, Montargac: M. Mergoil.
- CECI, M. (2013). "L'insula ostiense di Diana. Le lucerne", A. Marinucci (ed.), *L'insula ostiense di Diana (R. I, III, 3 - 4)*, s. 159 - 192.
- CİVELEK, A. (2008). "Phokaia'da Bir Volütlü Kandil Atölyesi", *CollAn.*, S. 7, s. 115 - 135.
- CRISTINA, M. - GENITO, G. (1986). *Le lucerne antiche del Trentino*, Trento: Servizio Beni Culturali della Provincia Autonoma di Trento.
- DEEGEST, R., POBLOME, J., DE CUPERE B. (1993), "A Preliminary Report on Excavations at Site W, 1992. Sagalassos Ware and Faunal Remains", bk., M. Waelkens - J. Poblome (eds.), *Sagalassos II, Report on the Third Excavation Campaign of 1992*, s. 125 - 140.
- DÉNEAUVE, J. (1969). *Lampes de Carthage*, Paris: Centre National de la Recherche Scientifique.
- DÉONNA, W. (1908). "Les lampes antiques de Dèlos", *BCH*, S. 32, s. 133 - 176.
- EVELEIN, M. A. (1928). *Die romeinsche lampen, Beschrijving van de verzameling van het Museum G. M. Kam te Nijmegen*: Netherlands: Algemeene Landsdrukkerij.
- FIRAT, M. - METİN, F. (2011). "Isparta Arkeoloji Müzesi Envanteri'nde Yer Alan Bir Grup Kandil", *ADerg. (İsmail Fazlıoğlu Anısına)*, S. XVI, s. 143 - 154.
- FREMERSDORF, F. (1922). *Römische Bildlampen. Unter besonderer Berücksichtigung einer neuentdeckten Mainzer Manufaktur, ein Beitrag zur Technik und Geschichte der frühkaiserzeitlichen Keramik*, Bonn: K. Schroeder.
- GALLIÈGUE, A. (2009). "Lampes des nécropoles de Lyon (F)", *Instrumentum*, S. 30, s. 46 - 48.
- GARNIER, J. F., SANCHEZ, C., CHABRIÉ, C., (2009). "Les lampes à huile des horrea de l'agglomération d'Excisum (Eysses, Villeneuve-sur-Lot)", *Actes du Congrès de Colmar*, s. 433 - 439.
- GERMÁN RODRÍGUEZ, F. (1995). "Lucernas romanas del siglo I D.C. procedentes de un vertedero de Merida (Badajoz)", *Anas*, S. 8, s. 269 - 283.
- GERMÁN RODRÍGUEZ MARTÍN, F. - ALONSO CEREZA, E. (2005). *Lucernas (Antigüedades Romanas 2), Vidrios (Antigüedades Romanas 3)*, Madrid: Gabinete de Antigüedades.
- GORDON, J. M., COVA, E. (2010). "Romanesis in Cyprus: A Lamp from Athienou-Malloura", *CCEC*, S. 40, s. 276 - 294.
- GRANCHELLI, L., GROPELLI, G., ROVIDA, A. (1997). *Lucerne romane della collezione Pisani Dossi*, Vercelli: Gruppo Archeologico Vercellese.
- MALAY, H. - SILAY, H. (1991). *Antik Devirde Gladyatörler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- HAYES, J. W. (1980). *Ancient Lamps in the Royal Ontario Museum I: Greek and Roman Clay Lamps*, Toronto: Alger Press.
- HEIMERL, A. (2001). *Die römischen Lampen aus Pergamon: vom Beginn der Kaiserzeit bis zum Ende des 4. Jhs n. Chr.*, Berlin/New York: Walter de Gruyter.
- HELLMANN, M. C. (1985). *Lampes antiques de la Bibliothèque Nationale I: Collection Froehner*, Paris: Bibliothèque Nationale.
- HELLMANN, M. C. (1987). *Lampes antiques de la Bibliothèque Nationale II: Lampes pré-romaines et romaines*, Paris: Bibliothèque Nationale.
- HERES, G. (1967). "Tonlampen als Zeugnisse des frühkaiserzeitlichen Klassizismus", *AntK*, S. 10.2, s. 112 - 119, Taf. 34 - 35.
- HERES, G. (1968). "Die Werkstatt des Lampentöpfers Romanesis", *FuB*, S. 10, s. 185 - 211, Taf. 28 - 33.
- HÜBINGER, U. (1993). *Die Antiken Lampen des Akademischen Kunstmuseums der Universität Bonn*, Berlin: DAI.
- IVÁNYI, D. (1935). *Die pannonischen Lampen. Eine typologische-chronologische Übersicht*, Budapest: Budapest.
- JACOBELLI, L. (2003). *Gladiators at Pompeii*, Roma: L'Erma di Bretschneider.
- JAPP, S. (2005). "Die Lokale Keramikproduktion von Kibyra", *ReiCretCommunic*, S. 39, s. 237 - 241.
- KUNZE, M. (1972). "Die Tonlampen im Ägyptischen Museum", *FuB*, S. 14, s. 91 - 103, Taf. 10 - 12.
- LAFLI, E. (2013). "Five Early Imperial Lamps from the Museum of Tarsus", Tekocak, M. (ed.), *K. Levent Zoroğlu'na Armağan*, s. 415 - 423.
- LARESE, A., SGREVA, D. (1996). *Le lucerne fittili del Museo archeologico di Verona*, Bretschneider, G. (ed.), Roma: G. Bretschneider.

- LAVIOSA, C. (1974). "La campagna de fouilles 1972 à Iasos", *TAD*, S. 21.1, s. 103 -108.
- LEIBUNDGUT, A. (1977). *Die römischen Lampen in der Schweiz*, Bern: Verlag.
- LOESCHCKE, S. (1919). *Lampen aus Vindonissa. Ein Beitrag zur Geschichte von Vindonissa und des antiken Beleuchtungswesens*, Zürich: Antiquarische Gesellschaft in Zürich.
- LOVE, I. C. (1974). "EXCAVATIONS at Knidos 1972", *TAD*, S. 21.2, s. 93 - 95.
- MALAY, H., SILAY, H. (1991). *Antik Denirde Gladyatörler*, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- MASSY, J. L. - MOLIERE, J. (1978). "Lampes en tere cuite d'époque claudienne à Amiens", *Cahiers archéologiques de Picardie*, S. 5, s. 135 - 146.
- METİN, H. (2012). *Kibyra Kandilleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- METİN, H. (2013). "Kremna'dan İki Kandil Kalıbı Üzerine Gözlemler", *SDÜ FEF Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 28, s. 255 - 264.
- MITTEN, D. G. (1959). "Ancient Lamps in the McDaniel Collection", *HarvStClPhil.*, S. 64, s. 247 - 258.
- MŁYNARCZYK, J. (1998). "Italian and Alexandrian Terracotta Lamps. A Pattern of Influence (the 1st through 4th Century A.D.)", N. Nonacasa, M. C. Naro, E. C. Portale, A. Tullio (eds.), *L'Egitto in Italia dall'antichità al Medioevo*, s. 453 - 456.
- MORILLO CERDAN, A. (1992). "Una colleccion de lucernas procedente de Herrera de Pisuerga (Palencia)", *CuPAUAM*, S. 19, s. 265 - 288.
- MORILLO, A. - MARTÍN, G. R. (2008). "Lucernas hispanorromanas", D. B. Casasola - A. Ribera (eds.), *Cerámicas hispanorromanas: un estado de la cuestión*, s. 291 - 312.
- OTTENBURGS, R., VIAENE, W. and JORISSEN, C. (1993), "Mineralogy and Firing Properties of Clays at and near the Archaeological Site of Sagalassos", M. Waelkens - J. Poblome (eds.), *Sagalassos II, Report on the Third Excavation Campaign of 1992*, s. 209 - 220.
- OZİOL, T. (1977). *Les lampes du Musée de Chypre, Salamine de Chypre VII*, Paris: De Boccard.
- ÖZTÜRK, N. (2003). *Kyzikos Kandilleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- PASINLI, A., GÖKYILDIRIM, T., DÜZGÜNER, F. (1995). "İnceğiz-Maltepe Nekropolü 1993 Yılı Kurtarma Kazısı", *MüzeÇKKKS V*, s. 345 - 364.
- PERLZWEIG, J. (1961). *Lamps of the Roman Period First to Seventh Century After Christ, The Athenian Agora Vol. VII*, Princeton: J. J. A. Glückstadt.
- PERLZWEIG, J. (1963). *Lamps from The Athenian Agora*, Princeton (Picture Book).
- PONSICH, M. (1960). "Lampes romaines de Carthage (Collection Geroges Louis)", *RA*, S.2, s. 155 - 172.
- PONSICH, M. (1961). *Les lampes romaines en terre cuite de la Maurétanie Tingitane*, Rabat: Service des Antiquites du Maroc.
- REMESAL, J. (1974). "Les lampes à huile de Belo, au Musée archéologique National de Madrid", *MelCasaVelazquez*, S. 10, s. 561 - 573.
- RICKMAN FITCH, C. - WYNICK GOLDMAN, N. (1994). *Cosa: The Lamps*, Michigan: The University of Michigan Press.
- ROBINS, F. W. (1939), "Graeco-Roman Lamps from Egyptian", *JEA* 25.1, 1939, 48 - 51.
- ROSENTHAL, R., SIVAN, R. (1978). *Ancient Lamps in the Schloessinger Collection*, Kudüs: Hebrew University.
- SCHELTENS, E. (1993). "Some Wheelmade Lamps of Sagalassos. A Preliminary Note", M. Waelkens - J. Poblome (eds.), *Sagalassos II, Report on the Third Excavation Campaign of 1992*, s. 191 - 208.
- SHIER, L. A. (1978). *Terracotta Lamps from Karanis, Egypt, Excavations of the University of Michigan*, Michigan: The University of Michigan Press.
- SMITH, R. H. (1966). "Household Lamps Palestine in New Testament Times", *BibAr.*, S. 29.1, s. 1 - 27.
- SZENTLÉLEKY, T. (1969). *Ancient Lamps*, Amsterdam: A. M. Hakkert.
- ŞİMŞEK, C., OKUNAK, M., BİLGİN, M. (2011). *Laodikeia Nekropolü (2004 - 2010 Yılları)*, *Laodikeia Çalışmaları 1.1/2*, İstanbul: Ege Yayınları.
- THÖNE, C. (2004). *Die griechischen und römischen tonlampen*, Mainz: Verlag P. von Zabern.
- TOPOLEANU, F. (2012). *Lampile antice din colectiile Muzeului Județean de Istorie și Arheologie Prahova - Ploiești, Ploiești*: L. M. Voicu.
- UYGUN, Ç. - DÖKÜ, E. (2008). "Kibyra Yerel Kırmızı Astarlı Seramiklerinden Örnekler", *Adalya*, S. XI, s. 133 - 164.
- UZUNASLAN, A. (2010). *Gladyatörler, Arenanın Kutsal Savaşçıları*, Ankara: Myken Yayınları.
- VESSBERG, O. (1953). "Hellenistic and Roman Lamps in Cyprus", *Opuscula Atheniensi* I, s. 115 - 129.
- WALDHAUER, O. (1914). *Die antiken tonlampen*, St. Petersburg: Kaiserliche Ermitage.
- WALTERS, H. B. (1914). *Catalogue of the Greek and Roman Lamps in the British Museum*, London.
- ZACCARIA RUGGUIU, A. (1980). *Le lucerne fittili del Museo Civico di Treviso*, Roma: G. Bretschneider.

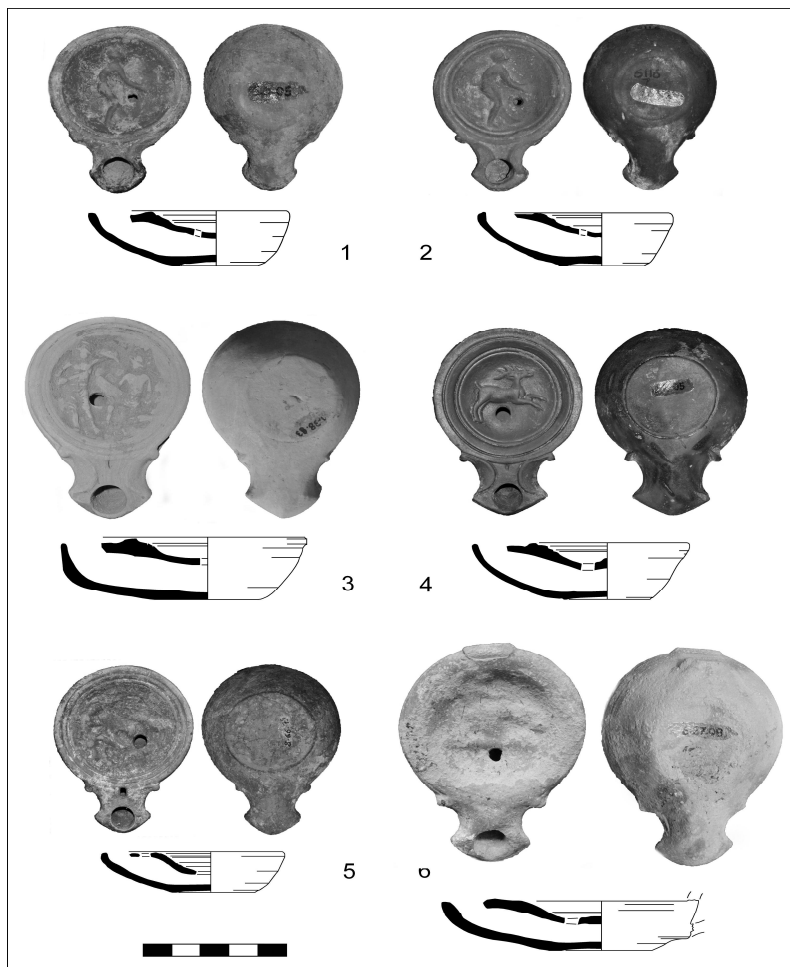
Kısaltmalar

Bkz., Bakınız
Y: Yükseklik

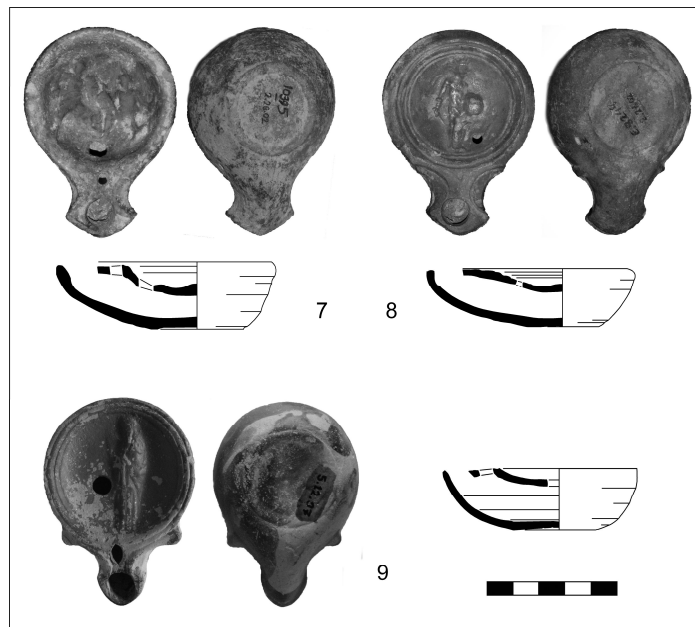
vd., ve diğerleri
U: Uzunluk

Ç: Çap (Dip / Kaide)

Levhalar

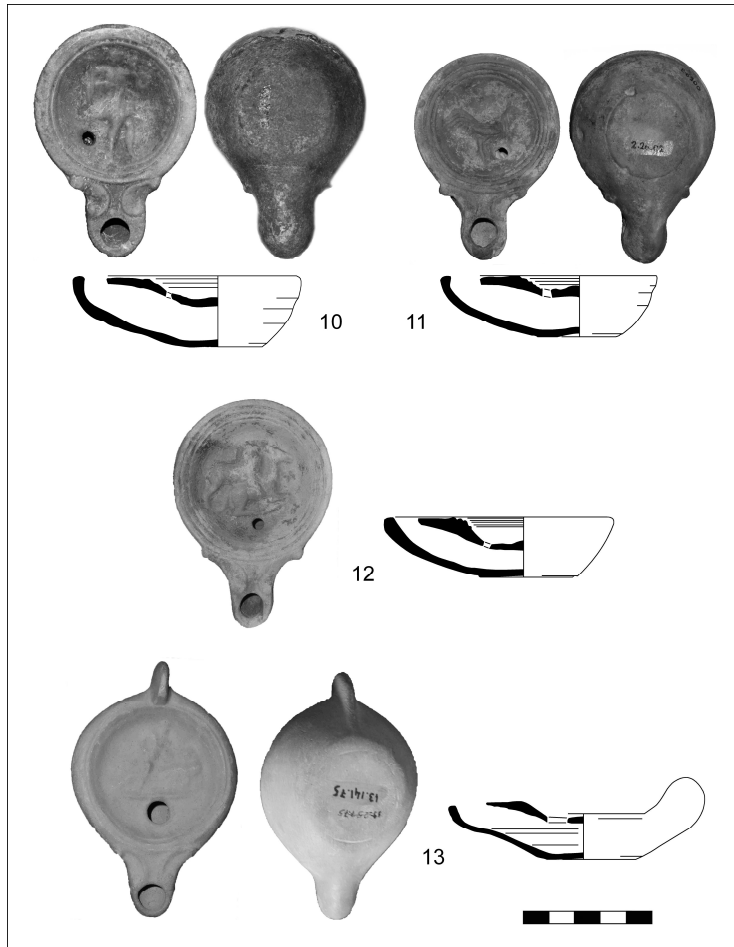

Levha 1: Tip A1, No. 1 - 6

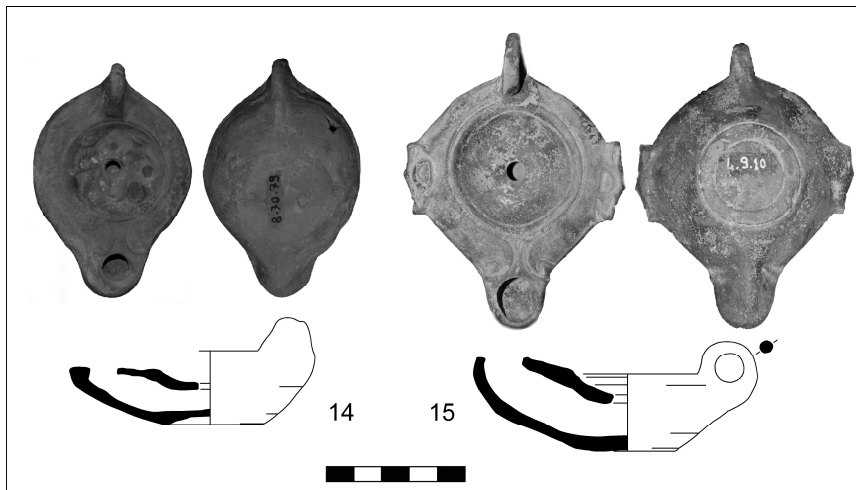

Levha 2: Tip A2 - 3, No. 7 - 9

Levha 3: Tip B1 - 3, No. 10 - 13

Levha 4: Tip B4 - 5, No. 14 - 15